

# Epiloog

## Maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren als makers van cultuur

*In dit nummer van Momenten gingen we op zoek naar inspirerende inzichten en praktijken rond actieve cultuurparticipatie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Zij participeren beduidend minder aan cultuur, noch als 'smakers', noch als 'makers' van cultuur. Culturele competentie wordt immer gezien als één van de factoren die de deelname aan cultuur bepaalt: een gebrek aan culturele competentie zou een belemmering zijn voor het genieten van of het participeren aan culturele activiteiten. In de voorbije jaren was er dan ook, zowel in het cultuur- als onderwijsbeleid, veel te doen rond het opbouwen en stimuleren van cultuurcompetentie. Het competentieverhaal maakt zelfs de agenda uit van een van de werkgroepen van het Cultuurforum, die gedurende voorjaar 2010 inhoudelijke verdieping zullen geven aan de beleidslijnen van minister van Cultuur Joke Schauvliege.*

Het is van uiterst groot belang dat het competentiediscours dat menig beleidstekst siert, verduidelijkt wordt: wat bedoelt men precies met competenties? In welke mens- en maatschappijvisie schrijft men deze term in? Immers, 'competentie' behoort tot het scala termen van de nieuwe zakelijkheid, die, overgewaaid uit de harde sector, te pas en te onpas binnen een cultuur- en vrijetijdsbeleid worden gebruikt. Punt is dat het denkkader rond competentie veelal gestoeld is op een vaststaande inhoud en een daaraan gekoppelde meetbaarheid. Toegepast op cultuurcompetentie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren is dit uiteraard problematisch, want deze kinderen en jongeren komen vaak met een andere achtergrond aan de start. Zou het competentieverhaal hiervoor eveneens oog kunnen en durven hebben? En zou het, zodoende, cultuur en kunst opnieuw kunnen verbinden met een inclusieve maatschappijvisie waarin wordt erkend dat 'cultuur maken' niet alleen het voorrecht van de enkeling is die voldoende catalogi heeft gelezen en zijn canon kent? Ook kwetsbare kinderen en jongeren hebben het recht om cultuur te maken en hiervoor erkend te worden. Dit

is geen kwestie van caritas of therapie, dit is een kwestie van democratische cultuur. En met Demos dragen we graag bij tot dit ideaal.

**We stellen vast dat in het huidige beleidskader niet veel impulsen worden gegeven rond meer kwetsbare kinderen en jongeren als makers van cultuur.** De vraag is dan: hoe kunnen we in cultuurprojecten met kwetsbare kinderen en jongeren een stap verder zetten en vanuit het trio cultuur/welzijn/onderwijs een dijk opwerpen tegen maatschappelijke en culturele uitsluiting? De praktijkvoorbeelden in dit nummer van Momenten hebben allen één ding gemeen: randvoorwaarden om kansarme jongeren en kinderen te betrekken bij actieve cultuurparticipatie zijn duurzame investeringen, langzame processen, waarbij zoveel mogelijk dient te worden vertrokken vanuit het perspectief van de jongere zelf. Ook het eigen aanbod dient hierbij te worden herdacht. We moeten af van het idee dat participatie hem zit in het toeleiden van kinderen en jongeren met een achterstand naar het aanbod dat er reeds is. Het gaat er net om dit aanbod zelf te heroriënteren, geïnspireerd door wat kinderen zelf aan cultuur bezitten. Sociaal-artistieke projecten werken reeds met dit uitgangspunt: de nuancering van de traditionele 'causaliteitsrelatie' tussen competentie en participatie maakt de sociaal-artistieke werkvorm ideaal om te werken aan kunst- en cultuurparticipatie van kwetsbare jongeren. Dit is niet enkel in theorie zo, maar blijkt ook uit de sociaal-artistieke 'besmetting' in het onderwijs, in de welzijnssector en in de jeugdsector.

**Waar vind je een bredere mix van kinderen en jongeren dan in de klas?** Na de publicatie van het confronterende Bamfordrapport (2007) over de toestand van de Vlaamse kunst- en cultuureducatie op school, richtte toenmalig minister van Onderwijs en Vorming Frank Vandembroucke een commissie en een klankbordgroep op. Dat leidde tot het rapport 'Verbeeld/Gedeeld'. Ook het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) werd onder de loep genomen, want dit bereikt quasi enkel middenklassejongeren, waardoor het creatief potentieel uit andere sociale klassen nagenoeg geheel onzichtbaar en onschoolbaar blijft. Een aantal beleidsaanbevelingen uit beide onderzoeken werd opgenomen in de beleidsnota onderwijs 2009-2014 van huidig minister voor Onderwijs Pascal Smet. Hierin wordt kunst- en cultuureducatie als een "essentieel onderdeel van de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen en jongeren" naar voren geschoven. Een hedendaagse visie op kunsteducatie heeft immers niet langer enkel kennisoverdracht als centrale doelstelling, maar ook doelen als persoonlijkheidsontwikkeling en sociale vaardigheden. Heel wat kinderen en jongeren zijn meer gebaat bij een leerlijn gestoeld op creatieve vaardigheden, in plaats van enkel op cognitieve vaardigheden. Hiervoor kan inspiratie worden gezocht bij kunsteducatieve en sociaal-artistieke processen. Het projectwerk in scholen van kunsteducatieve organisaties als De Veerman en van kunstenaars als Stefan Perceval vindt ondertussen reeds meer en meer bijval vanuit de scholen zelf.

**Maar genereert bijval ook gedragenheid?** Het pleidooi van Stefan Perceval tijdens de Demosdate van 11 maart 2010 kon niet duidelijker zijn: er dient meer knowhow en ervaring te worden gedeeld, en vooral, er dient gezocht te worden naar meer financieringsmogelijkheden voor

trajecten die “zeeën van tijd vragen”. Het heeft weinig zin kansarme kinderen en jongeren kort te prikkelen met kunst en cultuur, om dan weer over te gaan tot de orde van de dag, en hen (ongewild) opnieuw in hun ‘achterstelling’ te duwen. Wat niet wil zeggen dat tijdelijk projectwerk geen ‘eyeopener’ kan zijn voor betrokken partners, kijk naar het poppenproject in De Zande. Maar er dient meer te gebeuren dan enkel het openen van ogen. Sensibiliseren moet op meerdere sporen tegelijkertijd gebeuren, en hiervoor kan het Brede School-verhaal een inspirerende casus vormen. Maar een integrale en sectoroverschrijdende aanpak vergt mentaliteitswijzigingen op lange termijn, wat nog niet overall lukt, zeker niet binnen onderwijsmiddelen, zo blijkt uit het relaas van SkoelSkillz. Meer beleidsaansturing en ondersteuning van dergelijke pilootprojecten is op zijn plaats. Anders verwordt een Brede School al snel tot een lege doos.

Een zachte oproep dus aan de CANON Cultuurcel om te onderzoeken op welke manier langere trajecten die inzetten op actieve cultuurparticipatie in alle geledingen van het onderwijs kunnen ondersteund worden. Hiervoor verwachten we ook heel wat van het recent opgerichte **ACCE, de Ambtelijke Coördinatie Cultuureducatie**, én de uitkomsten van het Cultuurforum van minister van Cultuur Joke Schauvliege. Netwerking en kennisdeling rond cultuureducatie zouden in de nieuwe legislatuur immers worden gestimuleerd en gefaciliteerd, aldus de beleidsnota Cultuur. ACCE is een eerste stap richting een gedragen visie op cultuureducatie op ambtelijk niveau. Kan dit de weg effenen voor een steunpunt Cultuureducatie? Of zetten we cultuureducatie sterker op de agenda van de reeds bestaande steunpunten? Voor Demos is de aandacht voor cultuureducatie alvast een logische verbinding met de aandacht voor actieve cultuurparticipatie van kansengroepen. Binnen het overleg met de steunpunten, intermediaire organisaties en ACCE wordt actueel gewerkt aan de inventarisatie van knelpunten en noden inzake cultuureducatie (kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie). Dit nummer van Momenten vormt alvast een belangrijke bundeling van aandachtspunten vanuit het perspectief van kansengroepen.

In de huidige beleidsnota Jeugd van minister Pascal Smet wordt de lijn rond cultuureducatie doorgetrokken. Het gaat er hier om kinderen en jongeren culturele ruimte te geven om competenties te ontdekken en te ontwikkelen, en om het versterken van de samenwerking tussen jeugdwerk, cultuur en onderwijs. Voor het lokale jeugdbeleid wil de minister gemeenten stimuleren om rekening te houden met de jeugd- en jongerencultuur. Jeugd- en jongerencultuur wordt hier breed ingevuld, en verwijst zowel naar de leefwereld van kinderen en jongeren als naar de **jeugdartistieke invulling** van het begrip. Met jeugdartistieke invulling doelen we op de gemeenschappelijke noemer van kunst enerzijds en jeugdcultuur anderzijds: beiden zijn, op hun manier, vormen van ‘tegencultuur’, en op die manier zijn ze onmiddellijk aan mekaar verwant. De jeugdartistieke invulling van jongerenculturen betekent dan zoveel als het ‘au sérieux’ nemen van kwetsbare jongeren als producenten van cultuur en kunst, in plaats van hen telkens weer te onderschatten en te benaderen als niets kunnende ‘probleemgevallen’. En dit levert wél wat op: in hun eigen woorden, eigen beelden, gaan ze om met thema-

tieken en artistieke keuzes, tonen ze hoe ze de wereld zien en beleven, en wat hun dromen, noden en verlangens zijn. Een artistieke vertaling van hun 'stemmen' maakt dat hun eigen leefwerelden worden gedocumenteerd en gevaloriseerd. En wat is een betere basis voor zelfbewustzijn, sociaal bewustzijn en maatschappelijk engagement?

Demos wil actoren en sectoren sensibiliseren om dergelijke kunsteducatieve en sociaal-artistieke projecten voor jongeren uit kansengroepen de structurele ondersteuning te geven die ze nodig hebben, en wil zo pleiten voor een bredere visie op ontwikkeling van jongeren en een toegankelijker participatieverhaal. Uit deze publicatie onthouden we voornamelijk volgende kritische factoren:

- Cultuurparticipatie van kwetsbare jongeren is geen korte termijnactie die vorm krijgt in eenmalige projecten, en is dus geen tijdelijk 'opliftten' van hun moeilijke sociale positie. Het vergt, meer dan wat ook, een **lange termijnbenadering** om deze jongeren op een betekenisvolle manier 'deelhebbers' en 'deelmakers' van cultuur te laten zijn. Er is nood aan meer tijd en meer geld voor 'jeugdartistieke' experimenteeruimte, die vooral ALLE jongeren bereikt.
- Eén van de punten die deze lange termijnbenadering in de weg staat, is de logica van het onderwijssysteem dat eenzijdig gericht is op de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren. Het is nodig om te erkennen dat jongeren vormen véél meer inhoudt dat enkel de geest boetsen inzake intellectuele processen. Kunst en cultuur moeten een **beteke-nisvolle plaats krijgen in de curricula**, niet als specialismen, wél omdat het esthetisch leren een belangrijke bijdrage levert aan de algemene ontwikkeling van de mens.
- Jeugdcultuur in het algemeen, en jeugdcultuur van kwetsbare jongeren in het bijzonder, vinden slechts zelden erkenning bij de reguliere cultuuractoren. Zonder **openheid van de geijkte cultuur- en kunstinstellingen** voor de eigenheid en genrediversiteit van jeugd-culturen zal dit verhaal steeds marginaal blijven. We pleiten er daarom voor dat deze cultuuractoren meer aandacht hebben voor jeugdculturen in hun programmatie en acties, niet in het minst omdat jeugdculturen vaak originele vormelijkheden en maatschappelijk relevante inhouden aanreiken.